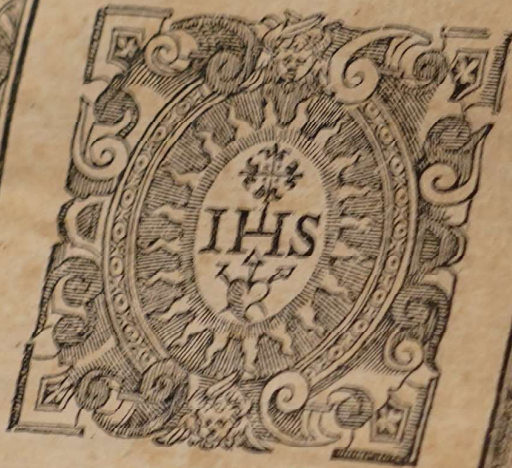

Collegij Sctis Iesu Luxemburgi.

REGVLAE
SOCIETATIS
IESV.

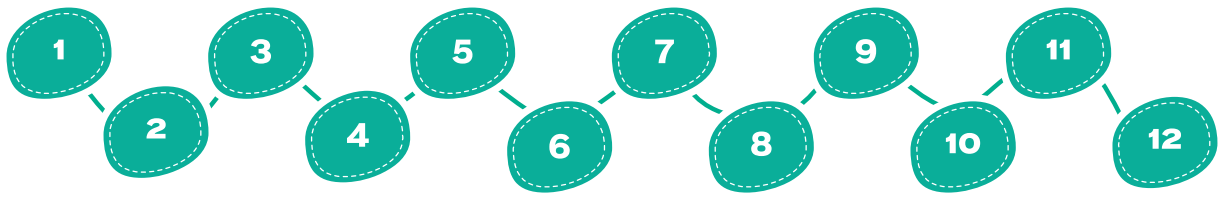
*Auſtoritate Septimæ Congregatio-
nis Generalis auclæ.*

ROMÆ,
In Collegio Romano eiusdem Societatis.
Anno Domini . M. DC. XVI.

SVPERIORVM PERMISSV.

**WORKSHOP
POSTKLASSIEK
LATIJN**

Begin bij de omcirkelde opdracht en werk dan verder in numerieke volgorde. Ga na twee opdrachten naar 'Tussendoor', de laatste pagina in deze bundel. Werk daarna terug verder per nummer.

POSTKLASSIEK LATIJN

In de 9e eeuw scheiden de wegen tussen het gesproken Latijn en het geschreven Latijn. Het gesproken Latijn zal verder evolueren tot de huidige Romaanse talen: Frans, Italiaans, Roomeens...

Het geschreven Latijn blijft voor de kerk de officiële voertaal. In kerkelijke scholen is de les in het Latijn. Priesters houden hun misdienst in het Latijn, ook al verstaan de kerkgangers op die manier eigenlijk amper wat de priester vertelt. Enkel de preek is in hun spreektaal! Boeken worden in het Latijn geschreven, opschriften in het Latijn zijn gangbaar. Latijn wordt een taal om met mensen uit verschillende landen te communiceren, met een plechtig begrip: de 'lingua franca'. Welke taal is vandaag de 'lingua franca' van de wereld, denk je?

Wanneer een taal vooral een schrijftaal wordt, schuilt het gevaar er in dat deze taal tot stilstand komt. Het officiële Latijn bereikt echter geen status quo. De taal blijft verder evolueren. Vandaar is het Latijn dat je in de middeleeuwen leest, toch best anders dan het Latijn dat Iulius Caesar liet neerpennen. Het geschreven Latijn blijft in de middeleeuwen springlevend: geschiedenisboeken, poëzie, toneel, een dierenepos... er wordt nog heel wat in het Latijn neergepend!

In deze workshop kan je Latijnse boeken van meer dan een eeuw oud inkijken. Deze boeken zijn heel broos. Behandel ze met zorg! Wie de boeken niet op de juiste manier inkijkt, kan niet meer aan de workshop deelnemen.

Los bij elke bron zo goed mogelijk de onderzoeksvragen op.

HISTOIRE ROMAINE DEPUIS LA FONDATION DE ROME, JUSQU'À LA FIN DE L'EMPIRE D'OCCIDENT

Uit welk jaar dateert dit boek?

Hoe oud was België in dat jaar?

Welke leukigheid zit er bij pagina 2 in het boek verstopt?

Welke term wordt gebruikt voor huidig 'Frankrijk'?

Heeft deze term Latijnse wortels?

Zo ja, welke?

Welke Belgische stad staat op de kaart? Is er in deze stad vandaag de dag nog iets terug te vinden van de Romeinse aanwezigheid van weleer? Gebruik je parate kennis of zoek online.

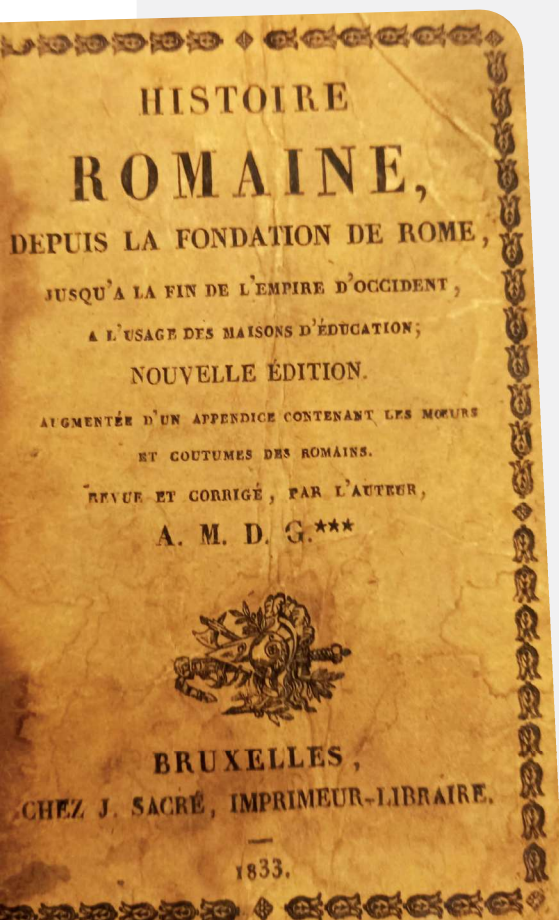
Bekijk de inhoudstafel van het boek. Is de opdeling van het Romeinse Rijk qua tijdsperiodes gelijk aan wat wij vandaag op school leren? Argumenteer waarom wel/waarom niet.

Welke gebeurtenissen uit het oosten zijn belangrijk genoeg om een plaatsje in het overzicht te veroveren?

Werd de benaming van deze gebeurtenissen gegeven door iemand met een westerse bril of met een oosterse bril op? Verklaar waarom je dit denkt.

Wie zijn de drie bekenden op de achterflap?

Waarom zijn deze drie olijkerds belangrijk voor de Romeinen?

2

FONDAMENTE OF TE GROND-REGELS DER NEDERDUYTSCHESPEL-KONST

Wat is het doel van dit boek? Vertel in je eigen woorden, in plaats van letterlijk de titel te vertalen.

Uit welk jaar dateert het?

Op de eerste pagina vertelt de auteur op welke manier de jeugd het Nederlands aanleert. Met welke dieren vergelijkt hij hen?

Op de laatste pagina verklaart de auteur waarom hij dit boekje publiceert. In de laatste zin doet hij een uitspraak over het niveau van de Nederlandse leerlingen. Welke verwijten maakt hij 'de jeugd van tegenwoordig'?

Bestudeer pagina 52. Voor de uitleg over Nederlandse spelling worden nog actief Latijnse woorden gebruikt. Geef vier voorbeelden:

Vanaf p. 94 begint het hoofdstuk 'regels der welgemanierdheid'. Bekijk dit hoofdstuk grondig. Er valt heel wat van op te steken. De kaft om dit boekje is erg interessant. Wat valt je op?

Is de schrijfwijze van het Latijn vergelijkbaar met vandaag?

Zoek op de achterflap (binnenzijde uitklapbare deel) het woord voor:

- festiviteit
- we zijn heel blij
- zoals
- september

Welke drie grondregels over de postklassieke schrijfwijze van de letter 's' kun je afleiden op de flaptekst?

E SOC.IES V MAGDALENA

In dit kleine boek hebben nogal wat mensen hun naam en een datering gekrabbeld. Welke vier jaartallen vind je terug op de eerste pagina's? (MS IP 1530 is geen jaartal, maar het bibliotheeknummer)

Heb je ook plannen om je lievelingsboek thuis te dateren zodat mensen het in 2300 kunnen bestuderen?

Waar is dit boekje gedrukt en door wie?

Wie staat afgebeeld op de titelpagina?

Komt dit vaker voor in de portretkunst, een portret met op de achtergrond een doodshoofd? Zoek online en beschrijf je bevindingen.

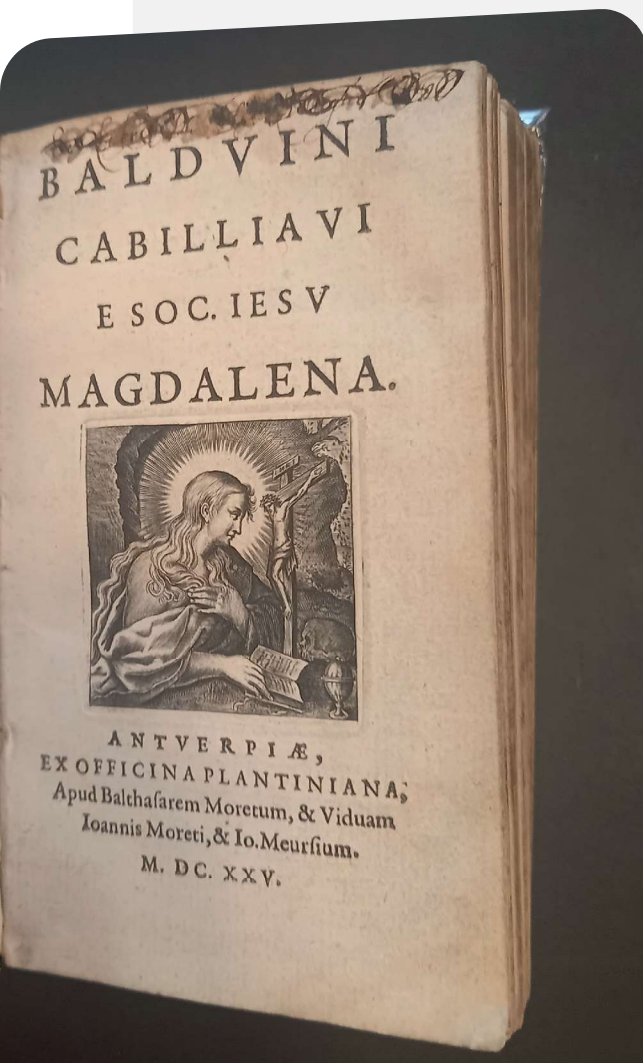
Magdalena's daden ten aanzien van Christus worden uitgebreid besproken. Kijk op p. 158.

-Welke daad van Magdalena wordt onder nummer 25 besproken?

- Is dit proza of heeft de tekst een ander soort opbouw? Benoem en leg uit.

-Zoek twee stijlfiguren in de tekst bij nummer 25. Geef de naam en leg uit hoe je de stijlfiguur herkent.

Op de laatste pagina van het boek staat een logo. Welke drie woorden zijn in dit logo geschreven? Schrijf ze neer in het Latijn en vertaal. Let op de naamval bij je vertaling.

Past dit logo bij de inhoud van dit boek? Waarom wel/niet?

FLANDRIA

ILLVSTRATA

sive

Descriptio comitatus istius per
totum terrarū orbem celeberrimi,
III tomis absoluta

AB

ANTONIO SANDERŌ
Gandavensi, Eccl. Iprensis
Canonico Grad. Affecto.

TOMVS PRIMVS.

FLANDRIA ILLUSTRATA

Flandria Illustrata is een uitzonderlijk werk uit de 17e eeuw van Antonius Sanderus. In dit werk beschrijft Sanderus (Antoon Sanders voor de vrienden) het graafschap Vlaanderen met zijn bekendste steden, dorpen en mensen. Het derde luik, over Doornik en Frans-Vlaanderen, is nooit verschenen. Over de historische inhoud van het werk zijn de meningen verdeeld.

Dit unieke werk is bijna 400 jaar oud en we zijn er dan ook heel zuinig op. Los de opdrachten op aan de hand van de prachtige herdruk.

Een “herdruk” van een boek wordt vaak met een Latijns begrip benoemd.

Welk begrip, denk je?

- een facsimile
- een adoratum
- een memorabilium

Bestudeer de titelpagina. Wie is jouw favoriete figuur en waarom?

Woordhulp:

Comitatus, -us, m: graafschap

Tomus, -i, m.: boekdeel

III: hoort bij tomis

Absoluta: hoort bij ‘Flandria illustrata’

Absolvere, -o, absolvi, absolutum: hier: afhandelen, volmaken

Noteer de volledige titel en vertaal deze.

(Denk na over hoe je het woord terrarū in klassiek Latijn voluit schrijft).

Op p. XX worden de Lakenhallen, het gebouw waar je je nu bevindt, beschreven.

Flandria illustrata is zowaar een toeristische brochure: hoe lang en hoe breed zijn de lakenhallen?

Noteer het antwoord in het Latijn.

In welke zin worden de belfortoren en de zonnwijzer beschreven?

Noteer het eerste en de laatste woord.

Uit welk materiaal was de klok gemaakt?

- goud
- brons
- zilver

Bekijk de volledige pagina hier online:

Blader tot aan de biografieën van de grav(inn)en. Zoek je persoonlijke favoriet. Noteer de naam en beschrijf waarom.

Van welke Belgische provincie is de vlag nog in de wapenschilden van de graven in Flandria illustrata te herkennen?

Antwerpen

West-Vlaanderen

Oost-Vlaanderen

NOBILISS. AC PRVDEN TISS. VIRIS
Dñis PRÆTORI, ADVOCATO,
TOTIQVE SENATVI, AC REIP.
IPREN SI
HANC VRBIS SVÆ IMAGINEM
DD.
ANTONIUS SANDERVS.

- Loca publica urbis
1. Ecclesia Cathedralis
  2. Prætorium
  3. Ecclesia Parochialis S. Petri
  4. Ecclesia S. Jacobi
  5. Ecclesia S. Nicolai
  6. Collegium Soc. Iesu
  7. Cœnobium Prædicatorum
  8. Cœnobium Carmelitarum
  9. Cœnobium Augustinianorum
  10. Cœnobium Minoritarum
  11. Abbatia Novi Bossi
  12. Abbatia pontis Rorardi
  13. Monastœrium s. p. r. s. e.
  14. Monastœrium Capucinarum
  15. Monastœrium Urbanitarum
  16. Monastœrium pauperum Clarissarum
  17. Prætorium Castellane
  18. Nijfocœnium Bellanorum
  19. Xenodœchium S. Catharine
  20. Gerontocœnium in Nazareth
  21. Domus pauperum pauperum
  22. Domus pauperum puellarum
  23. Episcopium
  24. Nigra Sorores
  25. Beguinagium
  26. Grisea Sorores
  27. Sacellum S. Spiritus.

Vedastus du Plouich Fecit.

6

DE SEPTEM VERBIS A CHRISTO IN CRUCE PROLATIS, LIBRI DUO

Welk wapenschild staat op de voorzijde van dit mooie boekje afgebeeld?

Vertaal de titel van dit werk letterlijk.

Proferre, -o, protuli, prolatum

In welk jaar wordt dit boek gedrukt ?

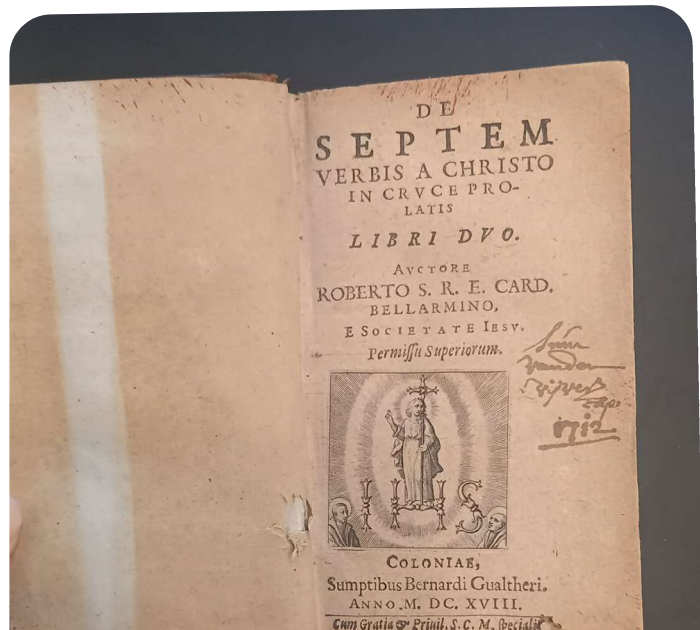
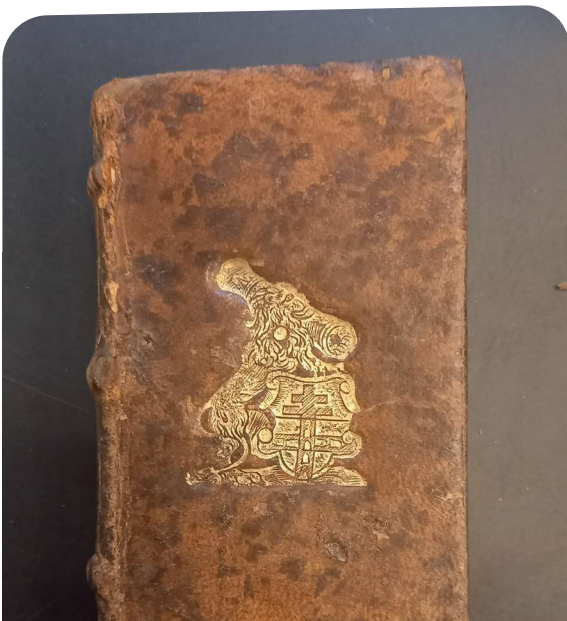
De eerste 15 pagina's van het boek bevatten een 'leukigheidje', door de drukker of door een gebruiker aangebracht. Wat?

Hoe wordt de eerste letter van elk hoofdstuk aangeduid?

Wat is het Latijnse woord voor 'inleiding'?

Pagina 9: Vertaal de aanhef van hoofdstuk 1: "... wordt ... : "..., want ..., ..."

Dimittere, -o, -misi, -missum + datief: vergeven

REGULAE SOCIETATIS IESV.

In welke stad werd dit boek oorspronkelijk bewaard?

Uit welk jaar dateert het?

Hoe wordt de eerste letter van elk hoofdstuk aangeduid?

Zoek een voorbeeld van een 'ligatuur' (twee letters in 1 vorm geschreven) in dit boek.

In dit boek staan heel wat 'Marginale aantekeningen'. Wat wordt hiermee bedoeld, denk je? Geef een voorbeeld uit dit boek.

In de 'index' wordt een hele waslijst aan termen kort en krachtig uitgelegd. Wat vertelt de 'Regulae societatis Iesu' over 'drinken'?

! Denk [est] er bij op het einde van de zin om het gerundivum/verbaaladjectief goed te kunnen vertalen.

Consuetus, -a, -um: vertrouwd, afgesproken

SALLUSTII

CATILINARIA ET JUGURTHINA

BELLA.

8

SALLUSTII CATILINARIA ET IUGURTHINA BELLA

Wie is de auteur van dit boek?

Waarover gaat het werk? Zoek kort wat info hierover online.

Welke leukigheid bevat de buitenflap van dit boek?

Is dit aangebracht door de auteur van het boek of de gebruiker, denk je?

In de eerste zin geeft de auteur een goeie reden mee om te studeren. Welke?
Denk er gerust eens aan in een volgende examenperiode.

Vertaal 'Conjuratio Catilinaria'. 'Catilina' is de naam van een man.

Kunnen wij in het Nederlands nog altijd een adjectief maken van een familienaam?

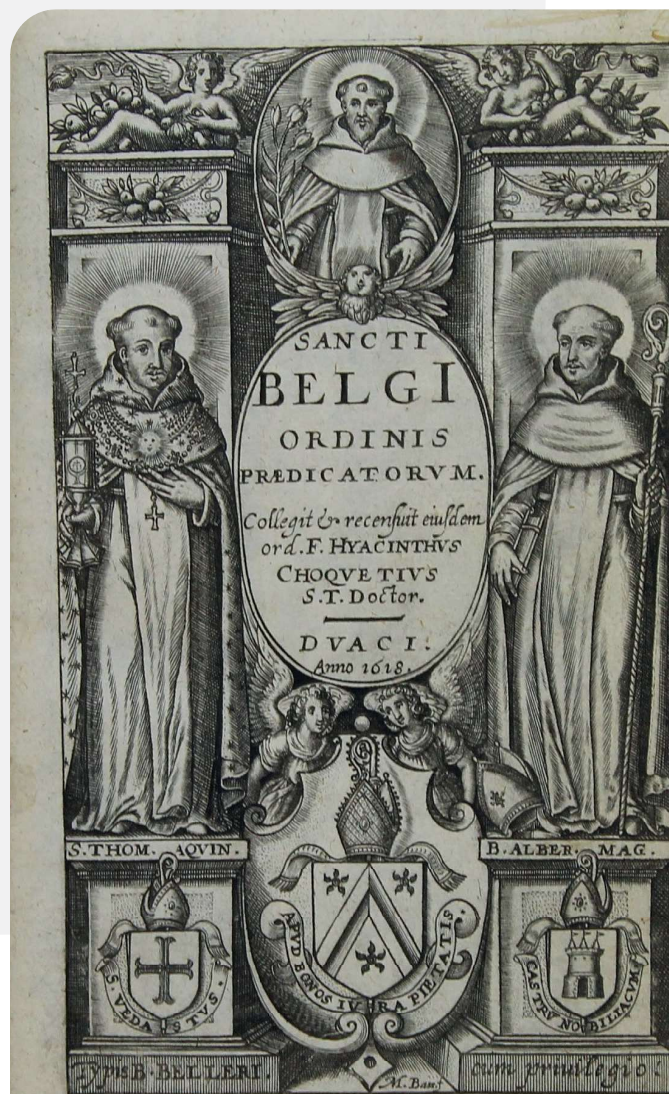
9

SALLUSTII CATILINARIA ET IUGURTHINA BELLA

Welke orde is de 'Ordo Praedicatorum'?
Zoek online uitleg en vat samen.

Welke twee heiligen haalden de titelpagina?

Magnus Waarvan zouden S. en B. de afkorting zijn?

Vanaf p. 139 wordt het leven van een heilige dame beschreven.
Wat is haar naam en van waar is ze afkomstig?

Op p. 140 komen we te weten wat een deugdelijk meisje ze is geweest.
Wat wordt er op die pagina verteld over haar woonplaats?

Hoeveel bewijzen van haar uitzonderlijke status vivendi worden in dit boekje geleverd, om te bewijzen dat zij waarachtig 'heilig' genoemd mag worden?

Verbind het juiste 'bewijs' met de juiste afbeelding:

21 •

22 •

23 •

Vertaal de titel van dit werk (Epistolarum – quatuor).

Online is een werk te vinden met eenzelfde titel maar een andere auteursnaam: hoe komt dit?
Epistolarum heroum et heroidum libri quatuor, door Badouin Cabilliau

Waar, door wie en in welk jaar werd dit boek gedrukt?

Is dit aangebracht door de auteur van het boek of de gebruiker, denk je?

Bestudeer de inhoudstafel van dit boek. Elke brief heeft een titel. De titel bestaat uit twee delen.
Welke delen?

Hoe kan je in het Latijn deel 1 van deel 2 onderscheiden? Werk je antwoord uit aan de hand van de titel van brief 17 van boek 1.

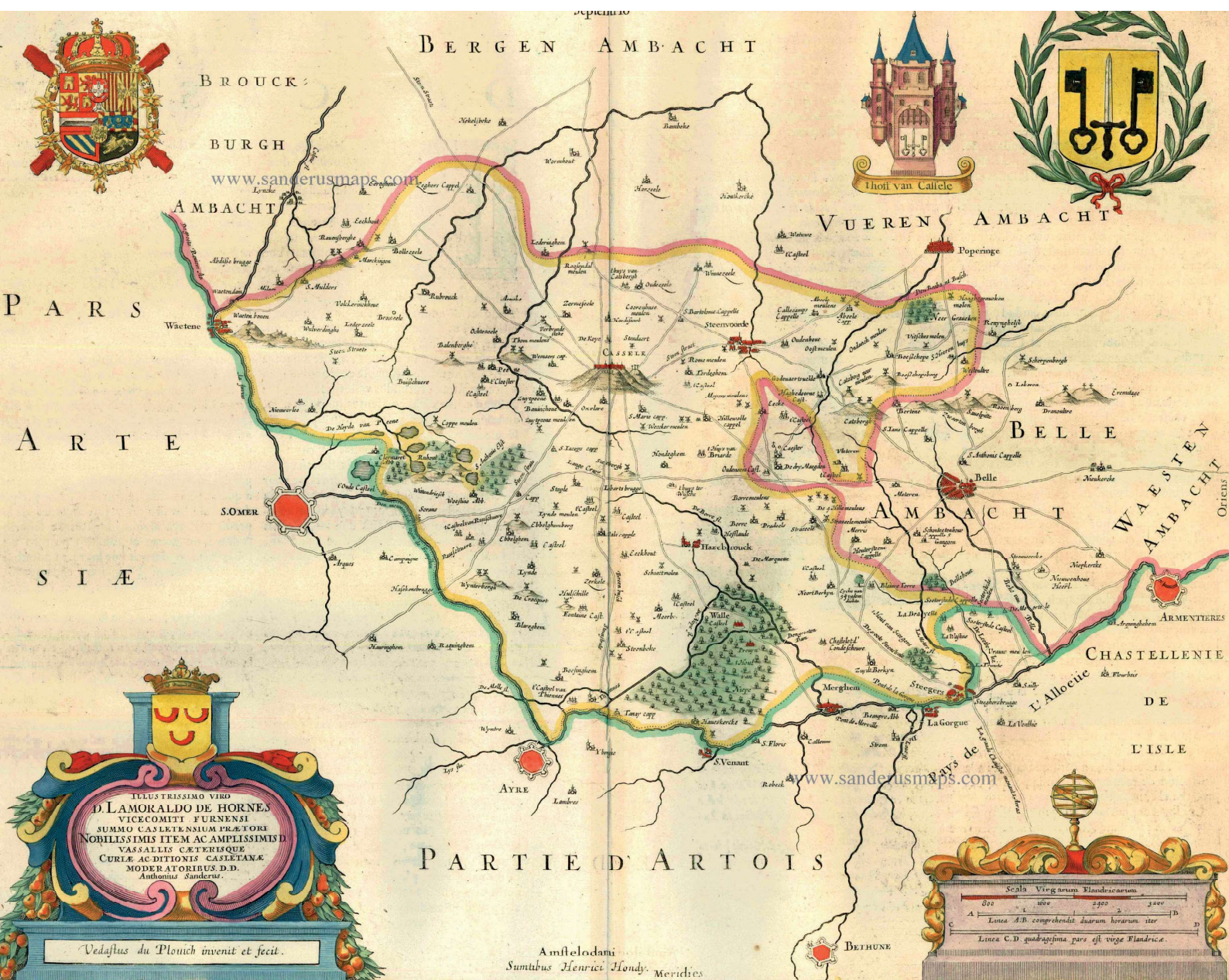

Op p. 2 schrijft de auteur in lovende woorden aan wie hij dit boek opdraagt. Welke naamval gebruikt hij om aan te geven aan wie hij het werk opdraagt?

Schrijf het volledige zinsdeel in deze naamval op:

Door welke 'trap van vergelijking' weten we dat de auteur vol lof is over deze personen?

'Curiae casletanae' is vandaag geen alom bekende term. Bestudeer onderstaande kaart van Vedastus du Ploich (hé, die kwam je misschien daarnet in het museum ook al tegen) om te weten welke hedendaagse stad Baldwinus bedoelt.

Bekijk dit notitieschrift. Het werd op school voor meerdere vakken gebruikt. Het merendeel van het notitieschrift staat echter vol met cursusnotities van één vak (vanaf p. 15). Welk vak?

Lees je ook Latijnse termen die vandaag nog gebruikt worden?

Omdat het schrift erg broos ik, gebruiken we vanaf hier de kopie van een pagina.

Bestudeer de kopie. Hoe zeg je in het Latijn: "De boer snuit zijn neus."?

Gebruik de juiste naamval: enkel overschrijven zal niet volstaan!

Woordhulp

Deze woorden zijn synoniemen: agricola · agrestis · arator · cultor · pāgānus · rusticus

De notities bestaan vooral uit doorlopende tekst. Zou het voor jou nog lukken om op die manier iets in te studeren?

Is het nu nog gebruikelijk om een notitieschrift voor meerdere vakken tegelijk te gebruiken?

Hier onder krijg je informatie over een notitieschrift van een Griekse leerling die Latijn aanleert:

Welke drie verschillen bemerk je tussen onderstaand notitieschrift en het schrift dat je daarnet ter hand nam?

Jonge mannen uit Griekstalig gebied die zich wilden opwerken in de Romeinse samenleving, moesten zich wel het Latijn eigen maken. In die context kunnen we ook verschillende bronnen plaatsen waaruit duidelijk wordt hoe Griekstaligen Latijn studeerden in de oudheid zelf. Zoals het boek van Eleanor Dickey, *Learning Latin the Ancient Way* (2016). In de passage op de pagina hierna zijn tweetalige dialogen (Grieks-Latijn) die bedoeld waren om jongeren Latijn te leren als tweede taal. Om de authenticiteit van deze schooloefeningen te 'vertalen' naar de 21ste eeuw, heeft zij de Griekse vertaling vervangen door een Engelse versie. Zoals mag blijken uit het fragment, vindt ook de inhoud van dergelijke teksten gemakkelijk aansluiting bij de leefwereld van leerlingen in de tweede graad.

4a 'Ave, domine
praeceptor; bene tibi sit.
4b ab hodie studere
volo.
4c rogo te ergo,
doce me Latine
loqui.'
4d 'Doceo te,
si me attendas.'
'Ecce, attendo.'
4e 'Bene dixisti,
ut decet
ingenuitatem tuam.
5a porrige mihi, puer,
manuale.
5b cito ergo
porrige librum, revolve,
5c lege
cum voce,
aperi
os, computa.
5d modo bene fac
locum,
ut scribas dictatum.'

'Hello, sir
teacher; may it be well for you.
From today
I want to work hard.
So please
teach me to speak Latin.'

'I (shall) teach you,
if you pay attention to me.'
'Look, I'm paying attention.'
'You have spoken well,
as befits
your free birth.
Hand me, boy,
the book-stand.
So, quickly
hand (me) the book, turn (to the right place),
read
aloud,
open
your mouth, count.
Now mark well
the place,
so that you may write an exercise.'

DE
VIRIS ILLUSTRIBUS
URBIS ROMÆ,
A ROMULO AD AUGUSTUM,
AD USUM
SEXTÆ SCHOLÆ;
Auctore C. F. Lhomond, in Universitate Parisiensis
Professore emerito.
NOVA EDITIO.

A PARIS,
CHEZ MME VEUVE DABO,
A LA LIBRAIRIE STÉLÉOTYPE, RUE DU POT-DE-FER, N° 14.
1823.

12

DE VIRIS ILLUSTRIBUS URBIS ROMÆ

Uit welk jaar stamt dit boek?

Vertaal de volledige titel (De – scholae) ?

Met welke razend bekende legende begint dit werk?

Zijn de opmerkingen in het boek ook in het Latijn opgesteld?

Op p. 184 wordt één van de bekendste gebeurtenissen uit de Romeinse geschiedenis beschreven. In welke zin wordt de scène van op de afbeelding hiernaast beschreven? Noteer de exacte Latijnse woorden.

Wat vind je op de laatste pagina's? Is dit nog steeds op dezelfde manier opgesteld als vandaag?

TUSSENDOR

Middeleeuwse handschriften zijn vaak prachtig versierd, men spreekt van 'boekverluchting'. In sommige boeken die je hier bekijkt, is dat het geval.

De Latijnse term voor de vakman (of -vrouw) die deze aanbrengt, is de:

-illuminator (illuminare: verlichten): als het handschrift met bladgoud of zilver verlucht wordt.

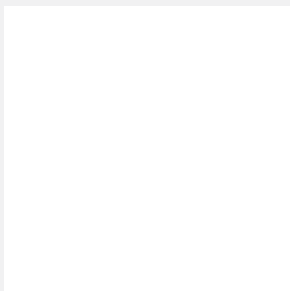
-miniator (miniare: schrijven met 'minium', een rood loodoxide): als het handschrift met rood verlucht wordt.

Leuk weetje: een 'miniatuur' was oorspronkelijk niet piepklein. De benaming verliep net omgekeerd: doordat vele verluchte miniaturen klein waren, werd dit de term voor een kleine, mooi versierde afbeelding.

Ontwerp een initiaal (beginletter). Doe dit in het vierkant.

Je kan er later nog een zelfgeschreven of een zelfgekozen tekst aan toevoegen.

Je mag het ontwerp helemaal zelf maken, of je kan de voorziene sjablonen gebruiken.

COPYRIGHT

www.flandrica.be

Sanderus Antique Book Maps

Sir John Soane's Museum

Rijksmuseum

Noli me tangere (kopie naar Peter Paul Rubens) - Musea Brugge, Groeningemuseum

George Gillis Haanen: wasvrouw, schenking van het Genootschap Kunstliefde